

միտակցութեամբ ՄԱՀ ՈՒ ԹԱՂՈՒՄ. որովհետեւ այն ժամանակ երբ զայն պատրուակեցին որպէս զմեզի նման մի մահաւոր, այն ժամանակ զի կոչուեալ զմեզի

Մահը խորին սպաւորութիւն կը թողէ ժողովրդի վրայ, որովհետեւ Հիւանդութեան և մահուան մէջ ինչ որ մի անհասանելի գաղանիք թաղնուած տեսնելով ասկումով և յուսահատութեամբ կը վերաքերտեն զէպի մանաւանդ մահը:

Միակ միջիթարութիւնը այն է, որ Հոգին չմեռնի, թէև խափար (վանդակ) կոչնչանայ, բայց Հոգին կենդանի կը մնայ և լսածու ողորմութիւնով էնդիու գոռենն (աշխարհք) կերթայ ազամական գրախոս:

Հիւանդի դրութիւնը երբ ծանրանայ, ազգական ու բարեկամները կը հաւաքուեն շնորհածիւ շորս կողմը և մեղմով կուլան, պառաւները շուտով կիմանան որ Հիւանդը մեռնելու է, որովհետեւ չիլը շիկեցէ է, կտան, աչերը գէցէ է և լսելու իւրաքանչիւր (ոյժը) իւրեք է: Չարաճնի կանայք շատ անգամ Հիւանդի առնիքի ոյժը չափելով էլ կիմանան որ Հիւանդը կապրի կամ ոչ. իսկ տիրացուն իւր անտարքի զօրութեամբ Հիւանդի աջ կողմը նստած ձեռքը բռնելով մտքի մէջ կամ ցածից կը պտտայ: Վարանգոն, Գաբիա, Միլոն (Հրեշտակներ են) ցուցէք զնշան ճակատին: Խոսքերը, և երբ նարանդոնն ու իւր ընկերները ճակատի վրայ առնելով մի ցոյց տաին, անկասկած է որ Հիւանդը կը մեռնի:

Հիւանդի մեռնելը կիմացուի նաև, երբ շները տանն, որովհետեւ ագա Հոգեառ Հրեշտակը կը տեսնեն: Հիւանդն ևս իւր Հոգեառը կը տեսնէ և շատ անգամ ցոյց կուտայ տանեցոյ. տանեցիք էլ երազով Հին ննջեցեալները եկած կը տեսնեն, որոնք կուգան Հրաւիրելու նոր մեռնողը էնդիու աշխարհք:

Հոգեվարքի ժամանակ որ կանուանեն քաւ ու քափ, ընտանիքի լացն ու ողբը աւելի կը սաստկանայ, բայց որքան կարելի է, պէտք է այնպէս լան որ Հիւանդը հոգեւոր չեղնի, այսինքն թէ Հոգին կուգէր երթալ, բայց ընտանիքի լաց ու կոծի պատճառով նորից կը դառնայ մարմնայ մէջ, երբեմն

Աստուած զթալով ողորմելի բնտանիքի ձայնին երեք որ հա-
 ֆու (ժամանակ) կուտայ Հիւանդին, որ երթացողից կարո-
 տով չմնան, Հոգեզարձը եթէ շատ երկարի, Հիւանդը եթէ
 իւր կենդանութեան ժամանակ մի որ և է սովորութիւն ուտե-
 լու, խմելու կամ խաղալու մոլութիւնն ունէր, սերած առար-
 կալից մի բան կը գնեն արտի վրայ որ շուտով Հոգին աւան-
 դէ. օրինակ եթէ վէգ խաղալու մոլութիւնն ունէր, վէգ մի
 կը գնեն արտի վրայ, Այդ իբրև իրողութիւն կը Հաստատեն
 զիւզացիք լանուանէ քիշելով Հոգեզարձը երկարացնող շատ մե-
 ռելներ:

Երբ թշուառ մահկանացուն բոլորովին պատրաստած
 մնացած տկար սրտով կը մաքսուի քայքայիչ ցաւի դէմ, կեն-
 սառու զօրութիւնը որ մարմնոյ մեքենան կը զարձնէր, կը
 Հաւաքուի իւր վերջին Հրաժեշտը տալու, Հիւանդը կտփի օրն-
 դատայ (ձգտումն), այդ արդէն հփեմեղմն է ժողովրդի
 տանով. մէկ երկու րոպէ ևս ահա տաքերը կը սառնեն, ու սառ-
 նութիւնը կամաց կամաց կը բարձրանայ դէպի վերև հփե-
 իք Խնայ Խեթայ թողնելով տնշունչ դիակը, Իսկոյն ննջեցեալի
 ձեռքերը (տաք տաք) կը խայեն արտի վրայ, Ծնանիքը Հուպ
 տալով բերանը ամուր կը փակեն և երեսը կը ծածկեն թաշ-
 կինակով:

Լաց ու կոծ կը բարձրանայ. բնտանիք, ազգական, բա-
 րեկամ և նոյն խիղ զիւզացիք կտփին բարձրաձայն լալ և կան-
 չել: Մեռնողը եթէ ամուսնացած էր, կինը խիղոյն գլխու զար-
 դարանքը վար կը թափէ, Ծածկը կը կտրէ. սև փուշի (Ծած-
 կոց) մի ի նշան սուգի կառնէ գլխու վրայ, գլխուն ու ծնկնե-
 րուն տփելով բարձր կը լայ և կողբայ. Եիմ անուշ բնիկեր, իմ
 տէր ու տիրական, իմ հէ ու ասուոր, իմ թև ու թիկունք,
 քու գլխուն ու արևուն մեռնիմ, յուր կը թողիս զիս մեռակ,
 կերթաս, յորժն ես քու տեղակ չմեռայ, վնայ լըմըն բաւն, վնայ
 լըմըն բրան (վնայ ինձ Հալլիկ. վնայ ինձ եղբայր). Բն (նմ) էր
 տեսի իգա գարուն գարնանոցով մարդու զուռ գրուէր, երգիկ
 կալուէր, սև ու սուգ մտնէր, թևեր թափուէր, օւսաբախտիկ
 իմ բաւն, վնայ լըմըն բրան. վնայ լըմըն բրան:

Եթէ որդի է մեռնողը, մայրը ծնկներուն եկած, Թաշկի-նակ մեռք առած, սրտի հատոր որդու երեսուր կը տանէ ու կը բերէ և քրդերէն ու հախերէն երգեր և ոգրեր յորհնելով կ'եղանակէ: Մայրական սիրտը այդ ժամանակ մի յորդաՀոտ աղ-բիւր է որու՝ ոչ Հոսանքի առջևը կ'առնուի և ոչ սաստկու-թեան չափը կ'իմացուի:

«Լան »), իմ երկու աչաց լուս լան, իմ թև ու թիկունք լան, իմ չօյերու կռուեն լան, իմ սարերու կաքաւ լան, իմ շօ-լերու օրդակ (բաղ) լան, քուններ քու մամու երկու լուս, լան, (արտատունք), իմ բաւ ու բրա, իմ կեք ու ճրա (իմ հայր և եղբայր, իմ հօր եղբայր ու ճրագ), վա՛յ լըմըն բնօ, վա՛յ լը-մըն բրան: Լան, Ես քու հօր մէկն ու մէկ քիւամ, ես քու շօ-խի բնօն քիւամ, քու հաւ բալաք (խառտաթիկ) աչքերն լի-լամ, քու անուշ նստելն ու կաննլն քիւամ, քու հալալն ու հօգ'ըրն (ընկերը) քիւամ, իմ սրտի աղիւղ լան, իմ ջան ու ջի-գաւր լան, վա՛յ լըմըն բրան, բան, և ալլն:

Մօր ու կնոջ ողբ ու լացին կը մասնակցին տան բոլոր կանայքը և բարեկամ ու զրացի իզական սեուր: Աւելի չափա-ւոր կերպով կուլան տղամարդիկ, որոնց հետ և հայրը որ մեռ-քերը քովերը զարկած կերթալ ու գալ և վնւյ-վնւյներով ար-տատունք կը թափէ:

Մեռնողը եթէ զիւղի առաջուտը մի տանից է, համարեա ամբողջ հասարակութիւնը կը հաւաքուի սգաւորի տունը և յուզարկաւորութեանը կը մասնակցի նոյն բազմութեամբ:

Մինչ սգաւորի տունը լալու ողբալու հետ են, հարեան-ներէց 3—4 անձ, առանց հրաւիրելու, կերթան զերեզմանոցը «Էջ Բոբէլ», որովհետեւ մեռելը հողին առանգելուց անմիջապէս յետոյ կը թաղուի, բայց եթէ արեւը մտնելուց յետոյ մեռնի կը մնալ յաջորդ առաւօտ, այդ զիշերն է որ մեռելի տուն գտըն-ւելու պատճառով Իբլաքի:

Մեռնողը եթէ տղամարդ է, զերեզմանը կը փորուի մինչև փոթիւղը, իսկ կնոջ մինչև Էծնըը. զերեզմանը կը պատրաս-

*) (Քրդ.) շուշ (որդեակ) բառի կալականն է, որու և տառը կ'ըս-կան մէջ կը ջնջուի, ուստի և սխալ է անոնց շուս կամ շու գրելը:

տուի առհասարակ գերդաստանին պատկանեալ ննջեցեալներէ մէջ տեղը կամ կշտին, եթէ փորուած տեղը կակուղ և քրքրաւու հող լինի, մեռածը արդար կը համարուի, և հակառակն մեռելի արդարութեան նշաններէց մէկն ևս այն է եթէ թաղման օրը շօր ու արևն կամ շարևն օրին (պայծառ եղանակ):

Ընտանիքի լաց ու կոծը տակաւին կը շարունակուի. հարեանները կը փութան ննջեցեալը՝ առանձնացնել լողացնելու համար. եթէ մարդ է ննջեցեալը՝ տղամարդիկ, իսկ եթէ կին է՝ կանայք. լողացնելու համար սովորաբար մէկ երկու տախտակ կը դարսուի կամ սոցա տեղը մի իմ (կամն) կը դրուի, և մեռելը վրան զննելով լաւ կը լողացնեն և ամէն աղտեղութիւնը կը քրքեն, լետոյ ջրի մեծ ամանը բերանքսըվէր կը կտրեն որ տանից ուրիշ մ' ևս չմեռնի:

Մեռնողը եթէ ազիզ (սիրելի) մէկն է, ամերկեան եթէ ոչ, Քաղէշի թանձր կտաւ (5—6 արշին) բերելով՝ պատանքը կը ձևեն և դռնէ կարող պատանները խոշոր-խոշոր կը կարեն մեռելի իրանի վրայ: Հանգուցեալի երկու բութ մատները (ոտաց) կը կապեն իրարու. բերանը բաց կը թողնեն Վարչա-հէ համար: $\frac{1}{3}$ կամ $\frac{1}{4}$ արշին կտաւ եռանկիւնի ծալելով քահանային երէտ տեղով ձգել իմքան և եթէ մեռնողը տարիքոտ է, նշխարքով միտսին կը զնեն մեռելի սրտին ու բերանին:

Եթէ պատանքից կտոր աւելանայ, քանի որ մեռելը տանը դրած է, կը կապեն դռնն ի վեր, իսկ միւսնոյն պատանքի կտորից բարակ երէզ մի հանելով մեռելի մէջը իմ դռն: Նրնջեցեալի սիրելիները շուտով կը ծօտնան որ բաց երեսը համբուրեն, ու այնուհետեւ երեսը ծածկած կը պահեն: Այսպէս բոլոր պատրաստութիւններ տեսնելուց լետոյ նախապէս հրաւիրուած ծխատէր քահանան *) կսկսի եկեղեցական կարգը կատարել. վերջացնելուց լետոյ ախուր եղանակով կերզէ մեռելի շին զիս գրի հազար տարի: զովքը, և երբ կը հասնի շման-

*) Եթէ ննջեցեալը հարուստ լինի, առանց հրաւերի գիւղի մէջ որքան քահանայ որ կայ, կը մասնակցեն թաղման կարգը կատարելու, տառակով 2—3 դուրուշ (plata) նուէր կամ վարձը:

ցէք բարի, բարեկամներ: սողին, ընտանիքի լալու և բռնալու ձայնը աստիճան մի ևս կը տաստեանայ: Սրտակոտոր ծնողքը, եղբայրները և ազգականները բաժանման բազէն հասած տեսնելով կը փարեն ընդմիջտ հեռացող հիւրին և երեսները կը համբուրեն, թէև մեռելի երես համբուրելը վատ կը համարուի, կարծելով որ համբուրելուց կարող է ընտանիքից ուրիշ մարդ մեռնել:

Դրկիցները խզճալով տանեցոց վրայ, թաղումը որքան կարելի է կը փութացնեն. այդ ժամանակ Նշը (զազաղը) դռան պատրաստ դրած է, որու վրայ կը փռեն կապերտներ եթէ աղամարդ է, կամ կանացի հանգերմներ եթէ կին է, ննջեցեալը տնէն զուրս տարած ժամանակ ^{*)} երեք անգամ դռան կը զարկեն որ տանից ուրիշ մ'էլ չմեռնի: Երբ ննջեցեալը դրին նաշի վրայ, վերև լիշած հանգերմ կամ կապերտը կը փռեն դիակի վրայ և, կսկսի յուղարկատրութիւնը:

Եթէ մեռնողը անգրանիկ ծէկն է կամ հարուստի միամօր գաւազը, նորա ձին զարգարած ու զուգած, մեռնողի ընտիր ընտիր հազուատներն ու զարգարանքներն, գէնքերն ու գլխու քաջօր իւր հարուստ փաթովթներով ձիւ վրայ դրած առջևից կը քաշեն. եթէ նշանած լինի և չամուսնացած մեռնի, պսակի զարգարանքներ ևս կառելացնեն, գէզ ու գուռնայ ևս տխուր եղանակով կը մասնակցին և մօտիկ ազգականները պարելու ձևով շարժումներ կանեն:

Յուղարկատրութիւնը երբ գիւղի միջով անցնի, կանայք տներից դուրս կը թափուեն և երեխայոց շօրերը նուեից կը թոթվեն, կամ մէկ մէկ բուռ հող կը ձգեն: Կանայք յուղարկատրութեան մասնակցելու իրաւունք չունին, բայց եթէ նրնջեցեալը եկեղեցին տարուի (որ երբեմն կը պատահի) մինչև եկեղեցին կերթան, ժամերգութեան ներկայ կը լինին և եկեղեցուց ուղղակի տուն կը վերադառնան: Ննջեցեալի զազաղը կը տանեն և կը դնեն գերեզմանի մօտ աջ կողմը: Երբ քա-

^{*)} Կը պատմեն որ երբեմն երեք յորս կէն առնողը, իբրև գառի, դռնով դուրս լինի կաննի, այլ պատը ճնշելով ճնշքի միջից կանցկացնէին այժմ այդ սովորութիւնը վերջացած է:

Հանան եկեղեցական կարգը վերջացուց, երեք անգամ մէկ մէկ բուռ Հոգ օրհնելով կը ձգէ գերեզմանի մէջ, ննջեցեալի Հայրը (եթէ մեռնողը որդի է), որդին եթէ Հայր է, կը մըտնայ գերեզմանը և մեռելը գրկելով կը գնէ Հոգ, երեք լարս անգամ կը Համբուրէ երեսը և դուրս կուգայ: Կինը Հոգ դնելու ժամանակ կապերս կամ Հանգերձ կը բռնեն գերեզմանի վրայ: Քաշանան նորից Հոգ առնելով կ'օրհնէ և կը ցանէ նշնջեցեալի վրայ, և կսկսեն գերեզմանը լցել: Հոգով, ամէն մարդ այն ժամանակ շիր Հոգու վարձքիչ Համար կը մասնակցի գերեզմանը Հոգով լցնելուն:

Քաշանան թաղմելէն (թաղման վարձքը) ողջօք է ստանայ 10 դուրուշ, երբեմն կանխիկ կոտանայ և երբեմն կը մնայ ապառիկ, թաղումը վերջանալուց յետոյ նախ քաշանան, ապա յուզարկաւորողները մէկ մէկ կը մօտենան և սգաւորի գլուխը կը Հարցնեն առ խաւքերով. «է, ինչ պակսաւ դու անուշ մնաս, Աստուած գէն խանն (Հոգ) Հանէ քու սրտէն, Աստուած զուր (գիւր) մեղք թողէ, զուր դատաստան քաղցր էնէ»:

— Իմ աչքին իջ իմ գլխին իջ, Աստուած ձրգի վատ օր չիտայ: Յուզարկաւորողները խմբովին կը վերադառնան ննջեցեալի տունը և նոյն ձևով ընտանիքի ամէն մէկ անգամը կը մխիթարեն ու կը մեկնեն. միայն մերձաւոր ազգականները կը մնան տանը թէ մխիթարելու և թէ տան գործերը տեսնելու: Եթէ ննջեցեալը առաւօտ թաղուած է, նոյն օրը ճաշին (կէսօրին), իսկ եթէ երեկոյ, յաջորդ օրուայ կէսօրին, բոլոր գիւղացիք, կանանց ձեռքով մէկ մէկ աման կերակուր կուղարկեն մեռելի տունը, և կարծես թէ Հասարակաց կամ Հոգու Հաց զրուած լինէր, այնպէս կարգով ամանները կը դարսեն և կը ստիպեն տան սպորներուն ճաշելու: Այս գեղեցիկ սովորութիւնը նորա Համար է, որ ննջեցեալի տէրերը ոչ ժամանակ և ոչ կարողութիւն ունին իրենց կերակուր պատշաճ տալու:

Եթէ ննջեցեալը երեկոյ թաղուի, էգհոգը անմիջապէս յաջորդ առաւօտ կերթան, յուզարկաւորները այս անգամ կանայք են. գրեթէ ամբողջ գիւղի կանայք կը մասնակցեն: Պատարտելով կրակ, խունկ և իւրաքանչիւրը^{1/2}—1 դուրուշ փա-

բայ իբրև խաչաձևաբոլ քաճանայի Համար, կերթան զերեկ-մանոցը, մինչ քաճանան աղօթք պիտի կարգայ, կանայք խունկ ու կրակ բարոքեղով, ողբեր յօրինելով կուլան և կեր-գեն։ Այդի կարգը կատարելուց յետոյ Համարեա ստիպմամբ տուն կը վերադարձնեն սգօրները, ուր զարմեալ զրկից կանայք մխիթարական խօսքեր ասելով կը մեկնեն։

Երեկոյեան զեռ ճրագներ չվառուած, բարեկամ և զբացի կանայք դարձեալ կը Հառաքտին ննջեցեալի տունը և կսկսին սովորաբար մեռնողի կեանքից դէպքեր լիշել, մանրամասն պատմել նորա նիստ ու կացը, նորա քաղցր լեզուն, նորա բարի բնաստութիւնը և այլն։ Այս ամստեղ, ուր ննջեցեալը Հոգին աւանդեց, սեղան մի կը դրուի, և վրան ճրագներ կը շարեն (սովորաբար թուով 7). այդ լաստարութիւնը կը կոչուի *Տե-տելի հօգու Յրոգի*։

Մեռելը թաղելուց 2—3 օր յետոյ անպատճառ թեկն և ճաշ մի կը պատրաստուի Հոր փորոցներու Համար, որոնք աւանց քաճանայի մասնակցութեան կը ճաշեն և սովորական մխիթարական խօսքեր ասելով տանեցոյց կը մեկնին. իսկ գո-տորգէի հոշը կամ ծուշ կը պատահի որ, 10—15 օր և երբեմն ամսով լեռ տեղի կուեննայ, իսկ ոմանք կը թողնեն մինչև քան գոտորգէի օրը ^{*)}։ Բայց մեռնելու օրից մինչև տարին թո-լորելը օրական մէկ աման կերակուր և 3—4 Հաց անխախտ կը յատկացուի մի ազգատ ընտանիքի։

Մեռնողի սղոցակները և տանցիքը կը կոչուեն *փաթ* (սգաւոր), որոնք մեռելը թաղելուց յետոյ ալլա եկեղեցի լին երթար, մինչև որ 10—20 օրից յետոյ ծխատէր քաճանան մէկ երկու բարեկամի հետ կերթայ սգաւորներու տունը, կը մխիթարէ զանազան խօսքերով և կը Հրաւիրէ եկեղեցին, և այնուհետև սովորական կերպով կը շարունակեն ժամ երթալ ու գալ. այդ Հրաւերը կը կոչուի *փաթան*։

^{*)} Ամէն տուն տարուայ մէջ մի օրօշեալ օր պատարագ անել կուտայ, և այդ օրուայ պատարագը անողի անունով կը կոչուի, Թարսի կամ Մարիսի տան պատարագ։ Աւանց ապագրելու Բալանիթայ մէջ պատարագ լմասու-ցաւիւր, բացի նշանաւոր տաներից, իսկ նշանաւոր օրին էլ ազգէն քան գո-տորգի անել կուտան։

Խննդեան և ս. Զարուհեան տօներուն, մի գիւղ քանի տուն որ գտնուի, տան գլուխ մի մարդ, անպատճառ, խիում անկուց խառլ՝ կերթան ննջեցեալի տունը և տանեցեքը կը միխթարեն. իսկ Հռու գիւղ գտնուող բարեկամները ընծանեալով կուգան միխթարելու. ընծաները սովորաբար կը լինեն կանանց Համար Եղեմէր, իսկ տան գլխաւորին կամ պարսկական զօտի մի 80—100 զուրուշ արժողութեամբ կամ 2—3 արշին չուխա 60—90 զուրուշ:

Սովորութիւն կայ մեռելը անքար չթողնել երբէք. այս պարագային գրկեցները ընկերովի մասնակցել գիտեն. լեկուով 10—20 զամէշներ, լեռներից ահազին մեծութեամբ անտաշ քարեր կը բերեն և օծել տալով կը շրջեն գերեզմանի վրայ:

Ննջեցեալի Հասարակ շորերը կը տրուին աղքատաց կամ մի մաքր ժամկոչին և միւսը աղքատաց, եթէ պաղտօ ունի՝ ծխատէր քահանային. այդ է գիւղական մեռելի կողոպտը:

Հոգեբաժինը առհասարակ կը լինի անասուն մի, կամ մի երկնջ—40—50 զուրուշ. կամ մի կով—80—100 և կամ մի մատակ 200—300: Բուլանդեցոց մեռելներու Հոգեբաժինը կոտանայ Մշու առաջնորդարանը և 12 կտոր գիւղերուն Կոփայ վանքի միաբանութիւնը:

Հինգ նաւահատեաց տօներից միայն ս. Զարուհեան, Վարդափառին և Ստուանծանայ տօներուն գիւղացիք իրենց նընջեցեալները օրհնել կուտան (մեռելոց). Գիւղացի կիներ մէկ օր առաջ կը պատրաստէ խունկ, $\frac{1}{2}$ —1 զուրուշ խաշածբոլբ, 7—8 ձու, մէկ-երկու զաթայ, մի քանի ձմերուկ, մաղով խաղող (եղանակի Համեմատ) և կերթայ գերեզմանոցը: Արովհետեւ քահանան իւրաքանչիւր գերզաստանի մեռելները ջոկ ջոկ պիտի օրհնէ, մինչ մի տեղ սա մաղթանք կը կարգայ, միւս տեղերը կանայք բարձրամասն կուլան ու կողբան և խունկը մի կտոր խեցու վրայ փռած կը ձխեն բարդի բարդ, և խնկան խեցին երբեմն բռնած գերեզմանի երկայնութեամբ կը տանեն ու բերեն և կրակը կը բորբոքեն փչելով:

Քաճանան գերեզմանը օրհներով խաչհամբոյրը կստանայ, իսկ ժամկոչը բերած ձուն, գաթան կը հաւաքէ, վերջը բաժանելու համար մէջերնին:

Գերեզմանայնէն ընկած կը լինին կամ եկեղեցու շուրջը գիւղի մէջ, կամ եկեղեցուց հեռու գիւղի մէկ եզրը, բոլորովին անկարգ դասաւորութեամբ, առանց ծառ ու ճիւղի: Անտառ ու անձն քարերու աւազին գումար մի կը ներկայացնեն գիւղական գերեզմանոցները. միայն երբեմն քաճանայից և ուշի մեռելներու գերեզմանաքարերը սրբատառ և ձևաւոր կը լինեն, որոնցից վերջիններու վրայ միայն ննջեցեալի արհեստ և զրադմունքը ցուցնող գործիքներ կամ նշաններ կը փորագրուին: Գերեզմանաքարերու վրայ գտնուած բնական փոսիկները օգտակար կը համարուին նորա համար, որ այնտեղ հաւաքուած շուրջ թաւունները խմեն մեռելի հոգւոյն համար:

Մեռելներու մասին ունեցած նախապաշարումները.

1. Մեռելի թաղելուց մի քանի օր լետայ, գերեզմանի հող փուլը կը զրտեն, եթէ փոսացած լինի, կասեն, աչքն ի գունին (աշխարհք) էր:

2. Մեռնողը իւր բաժին (ժառանգութիւն) տաւար, ուշիար և այլն կը տանէ (կը տատակեն):

3. Եթէ քաճանայ մեռնի, մինչև տարին լրանալը, 7-ը պիտի լրացնէ (6 քաճանայ էլ կը մեռնի):

4. Մեռնող քաճանայի ճիւղթ մատը եթէ կտրուան կտրել և ժամերնին պահել, փակած դուռ կը բացուի առջևնին: Դորա համար մինչև քաճանայի վրայ քար ձգելը, գիշերով զգուշութեամբ կը պահեն:

5. Եթէ հաց թխողը ագգիւն թուեղիբը ձգէ, անպատշառ կը մեռնի:

6. Եթէ երկու աթոռ իրարու վրայ զբած նստն, կ'այրիանան:

7. Երբ մեռնողի բամբասանքը անեն, կասեն Վոստուած

ուր մեղք թողէ, հոգ չեմք շտանէ ուրինք (իրենց բամբասանքի խաբարը):

Յ. Ոչ-քրիստոնէի մեռելները կը լինեն գանձաւի՞ն^{*)}, ալիսնքն զօռներից զիշերով ելնելով, շա՛, իստի, սերէիէ և այլ կերպարանք կստանան և կը փաթթաթուեն մարդոց ոտնեքը վախեցնելու համար:

«Կրպօն կերպաւէր, դ՛ողին կը թալէր՝ (անաստ երզումն հօգու վրայ) թէ ես քուրդ Ա-ի^{**)} տուն մշակ էնք, (էի), եղաւ որ իմ աղէն՝ քնաւ (մեռաւ), տարան գրուեցին (թաղումն քրդաց, զօռել), ոչոր օր (յաջորդ օր) լիկուս տեսանք որ աղէն եկաւ պատանքն ի վիզ, լէրկէն մէ (մի, մը) պարկաւ մըջ տախտին (տան յատակ), լընօր տարանք թաղադան գրուեցինք, ոչոր օր էլման (էլի) եկաւ, տեսանք որ չարայ չեղնի, խանքմն ըսեց. Կրպօյ չարէ մ' էրէ, ես լէ Աստուց զէն զաղէնք, վերջի գրահն աւաւ հն վըր վըղէն. զգլուխ կարի գրի լսու յաւան, չունքի տլիամն էղէք, կըսեն գիւղացիք, աստարանք գրուինք. Հալա էն գալնէ, որ կիզայն:

Ներեցեալի մի համար մատուցադէս նախք կը լինի հետեւեալը.	
Մեռելին պատանքու կտա	9—12 դուրուշ-
Թաղմելէն—(կտրական)	10 »
Պատարագի	5 »
Կողոպտա	34—40 »
Հորփորոցներուն (գերեզման պատրաստողները)	
Հացի և կերակուրի	10—15 »
Պատարագի հացի նախքը	100—120 »
Հոգեբաժին (անասունց գինը)	100—200 »

249—403

Գրեթէ 21—34 ուրբի փող:

*) Դու (քրդ-) կը նշանակէ գերեզման, իսկ էջիւն փշովալ (եղնել, ջալակել, թռնել, օր. ալիւրի և նման առարկաներու) մօզօվրդական բայի մի աբւանն է:

**) «Գիւղացիք յակնէ անուանէ» ցոյց կուտան զօռնափշովի դարձաւ մեռելները: